

در آمدی بر تربیت نسل منتظر

(قسمت سوم)

علی محمد رفیعی محمدی

اشاره:

در نوشتار پیشین، به بیان اصول تربیت با هدف ایجاد نسل منتظر پرداختیم. دو اصل نخست عبارت بود از: ۱. اصل سلامت نفس مربی، ۲. اصل تفاوت‌های فردی، در این قسمت دربارهٔ سومین اصل تربیتی با شما گرامیان گفت‌وگو می‌کنیم.

۳. صبر و سعه صدر

سومین اصل از اصول تربیت، اصل صبر و سعه صدر است. مربی باید در تربیت، صبر و حوصله داشته باشد و گرنه به هدف تربیت نمی‌رسد. با بی‌صبری و کم‌صبری نمی‌توان امر تربیتی انجام داد. کار تربیت همانند کار باغبان و زارع است. همان گونه که باغبان باید صبر و حوصله داشته باشد، مربی هم باید صبر و حوصله داشته باشد، چون تربیت در ظرف زمان مشخصی به نتیجه می‌رسد. شما اگر عجله کنید نه تنها به نتیجه نمی‌رسید بلکه محصول باغ شما که فرزندان هستند، از بین خواهند رفت.

صبر و سعه صدر یکی از ارزش‌های اخلاقی یک مسلمان است. یک مربی مسلمان باید آراسته به صبر و سعه صدر باشد. لذا حضرت موسی (ع) وقتی می‌خواهد رسالت بزرگ خود را شروع کند از خدا سعه صدر درخواست می‌نماید: «رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي؛ پروردگارا سینه‌ام را گشاده کن.» علی (ع) نیز می‌فرماید: «بِزَارِ رِيَاسَتِ سَعَةِ صَدْرِ اسْت.» خداوند در قرآن بیشتر ارزش‌های معنوی را در کنار صبر ذکر کرده است که به چند نمونه آن اشاره می‌کنیم:

۱. عمل صالح: «الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ»^۱

۲. شکر: «صَبْرًا شُكْرًا»^۲

۳. توکل: «وَالَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ»^۳
 ۴. نماز و روزه: «اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ»^۴
 ۵. حق: «وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ»^۵
 گاهی والدین یا مربی به خاطر کم‌صبری و کم‌حوصلگی نسبت به فرزند یا دانش‌آموز به نوعی برخورد می‌کنند که روان کودک را خدشه دار می‌نمایند. گاهی یک کلمه حرف زشت و پیام منفی باعث تحقیر شخصیت فرزند می‌شود. یکی از راه‌های برقراری ارتباط سالم با فرزندان داشتن حوصله و صبر است، چون عدم سعه صدر باعث می‌گردد آستانه تحمل فرزند پایین بیاید و این فرد در آینده نمی‌تواند پدر و مادر خوبی باشد. مهم‌ترین ویژگی پیامبر اسلام (ص) صبر و سعه صدر حضرت در مقابل مشکلاتی بود که حضرت با آن مواجه بودند. خداوند اجری بی‌حساب برای صابران در نظر گرفته است: «إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ»^۶
 لذا خداوند به پیامبر اسلام امر می‌کند:
 «فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعِزْمِ مِنَ الرِّسَالِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ؛

روانی والدین، مشکلات خانوادگی، مشکلات کودکان، مشکلات مدرسه‌ای و... .

۱. فاصله سنی والدین با فرزندان

یکی از مشکلاتی که در راه تربیت وجود دارد، فاصله عمیقی است که میان مربی و کودک وجود دارد. این فاصله نه تنها از جهت تفاوت در مقدار سن، قد و قدرت بدنی آنها نیست بلکه مهم تر از اینها فاصله عمیق روانی و نفسانی موجود بین آنهاست که باعث می‌گردد زبان یکدیگر را درک نکنند. در روایتی از پیامبر (ص) نقل شده که: «هر کس کودک دارد باید برایش کودکی کند». لذا مربی باید در این مورد صبور باشد.

۲. داشتن فرزندان بیش فعال

یکی از رایج ترین اختلالات دوران کودکی، اختلال کمبود توجه - بیش فعالی است که اغلب موارد تا دوران بزرگسالی ادامه می‌یابد.

نشانه‌های بیش فعالی و کمبود توجه:

۱. عدم توانایی در تمرکز و توجه کافی،
  ۲. بی‌توجهی به سخنان سایرین،
  ۳. عدم تمایل به فعالیت ذهنی،
  ۴. گم کردن مداوم وسایل خود،
  ۵. فراموشی در انجام فعالیت‌های روزانه،
  ۶. حواس پرتی،
  ۷. داشتن رفتارهای تکانشی،
  ۸. ناتمام گذاشتن کارها،
  ۹. ناتوانی در آرام نشستن،
  ۱۰. شتاب در پاسخ به سؤالات،
  ۱۱. اختلال در خواب و غذا،
  ۱۲. عدم رعایت نوبت،
  ۱۳. حساسیت نسبت به مسائل محیطی،
  ۱۴. خراب کردن وسایل و اسباب بازی‌ها،
  ۱۵. زیاد حرف زدن،
  ۱۶. دخالت در همه امور،
  ۱۷. نافرمانی، مخالفت و سرپیچی از فرمان‌ها،
  ۱۸. در بازی کردن زیاد شلوغ می‌کند،
  ۱۹. زیاد سؤال کردن،
  ۲۰. تند صحبت کردن و قطع کردن حرف دیگران،
  ۲۱. ناتوانی در یادگیری درس تا ۲۵ درصد، لازم به ذکر است که:
- الف) میزان شیوع این اختلال در پسرها بیشتر از دخترها است.
- ب) گروهی دارای رفتارهای پرخاشگرانه و تکانشی‌اند.
- ج) گروهی اختلال کمبود توجه دارند.

چه عواملی باعث بروز این بیماری می‌گردد؟

دیدگاه‌ها و نظرات کارشناسان در این باره متنوع است:

۱. عوامل ژنتیکی و محیطی را مؤثر می‌دانند و معتقدند که این امر بیشتر ارثی است،

ای پیامبر صبر کن همچنان که پیامبران اولوالعزم صبر کردند و برای عذاب آنها (مردم) عجله نکن.»

انواع صبر

صبر در مقابل خواهش‌های نفسانی، صبر در مقابل مسایل و مشکلات، صبر در تنگدستی، صبر در تحصیل، صبر در بد اخلاقی همسر، صبر در برخورد با ارباب رجوع، صبر بر حرمت مردم، صبر در مقابل دارایی‌ها، صبر در داشتن حسن و زیبایی، صبر در مقابل حرام و صبر در تربیت فرزندان. در این بحث، صبر در تربیت فرزندان را مورد بحث قرار می‌دهیم.

خداوند در سوره نحل آیه ۱۲۷ می‌فرماید:

«و اصبر و ما صبرک إلا بالله؛ ای پیامبر من صبر کن به خاطر رضایت خدا در برابر تربیت مردم صبر کن.»

بارها در اخبار حوادث آمده که والدینی که کم حوصله و کم صبر بوده‌اند، تحمل رفتارهای فرزندان خود را نداشته، فرزندان را مورد ضرب و شتم قرار داده و در بعضی موارد باعث قتل فرزند خود شده‌اند.

همه اینها ناشی از پایین بودن آستانه تحمل والدین است. لذا این سؤال مطرح است که والدین در چه مواردی باید صبر و سعه صدر بیشتری داشته باشند که به چند نمونه آن اشاره می‌کنیم.

۱. فاصله سنی بین والدین و فرزندان؛
  ۲. داشتن فرزندان بیش فعال؛
  ۳. دعوی خواهر و برادر؛
  ۴. یادگیری درس فرزندان؛
  ۵. داشتن فرزندان معلول جسمی و ذهنی؛
  ۶. فرزندی که به نوعی دچار اختلال رفتاری و روانی شده‌اند.
- قبل از پرداختن به شش مورد از مواردی که والدین باید آستانه تحمل خود را بالا ببرند و صبور باشند. اجازه می‌خواهم در مورد کودک آزاری توضیح مختصری بدهم.

کودک آزاری

کودک آزاری به رفتارهایی اطلاق می‌شود که باعث آسیب به جسم و روان کودک گردد.

صورت‌های کودک آزاری عبارتند از:

۱. کودک آزاری جسمی: کتک زدن، سوزاندن، مجروح کردن، شکستن و...؛
۲. کودک آزاری روانی: شامل رفتارهایی که به سلامت روانی کودک آسیب می‌رساند، مانند توهین کردن، ترساندن، تحقیر کردن و تبعیض و...؛
۳. کودک آزاری از راه بی‌توجهی و غفلت از کودک: عدم توجه به تغذیه، بهداشت، پوشاک، مسکن، آموزش و پرورش و...؛
۴. کودک آزاری از راه سوء استفاده از کودکان: گاهی این سوء استفاده از کودکان در استفاده از کارهای سخت، مواد مخدر، سوء استفاده جنسی به صورت‌های مختلف می‌باشد.

علل کودک آزاری: درباره علل این رفتار می‌توان موارد زیر را بر شمرد: نا آگاهی والدین، مشکلات اقتصادی خانواده، اعتیاد والدین، بیماری‌های

والدین بشوند نیازمند حوصله زیاد است. لذا گاهی دیکته گفتن، طرح مسئله، سؤال پرسیدن و یا امتحان گرفتن از بچه‌ها از حوصله و صبر اولیا خارج است و بچه‌ها دچار اختلال در یادگیری و ضعف درسی می‌شوند.

۵. داشتن فرزندان معلول جسمی یا ذهنی

والدینی که این‌گونه فرزندان را در خانواده دارند بایستی بسیار صبور باشند، چون یک فرد معلول جسمی یا ذهنی انرژی زیادی را از اطرافیان خود می‌گیرد.

هزینه‌های درمانی، ناامیدی و یأس در عدم بهبود، نگاه‌های ترحم اطرافیان و یا تمسخر دشمنان، همه و همه والدین را کم صبر و کم حوصله می‌کند.

گاهی یک فرد معلول ده برابر یک فرد سالم از والدین انرژی می‌گیرد، لذا والدین این فرزندان باید بسیار صبور و شکیبا باشند.

۶. فرزندان که به نوعی دچار اختلال رفتاری و روانی شده‌اند

اختلالات رفتاری و روانی، گاه ناشی از دوران حاملگی یا بعد از تولد در دوران شیرخوارگی و رشد فرزندان است.

مجموعه این اختلالات عبارتند از: بیش‌فعالی، بلوغ زود رس، ناخن جویدن، لکنت زبان، انگشت مکیدن، اضطراب، دندان قروچه، شب‌اداری، عصبانیت، لجبازی، حسادت، دزدی، دروغ، زود رنجی، کم‌رویی، وسواس، احساس حقارت، فرار از مدرسه، اختلال یادگیری، افسردگی، تکبر، بخل و ...

در صورت بروز هر کدام از این نوع اختلالات ابتدا باید والدین صبور باشند. با عصبانیت و اعمال زور و اجبار نمی‌توان این اختلالات را درمان کرد. درمان این امور نیازمند سعه صدر است. مراجعه به مشاوره و از همه مهم‌تر به کارگیری روش‌های درمانی مشاور و عدم استفاده از اعمال فشار برای درمان این اختلالات مجموعاً نیازمند صبر و حوصله است.

صبر و ظفر هر دو دوستان قدیم‌اند بر اثر صبر نوبت ظفر آید

ادامه دارد

پی‌نوشت‌ها:

۱. سوره طه (۲۰)، آیه ۲۵.
۱. سوره هود (۱۱)، آیه ۱۱.
۲. سوره ابراهیم (۱۴)، آیه ۵.
۳. سوره نحل (۱۶)، آیه ۴۲.
۴. سوره بقره (۲)، آیه ۴۵.
۵. سوره عصر (۱۰۳)، آیه ۳.

۲. گروهی از محققان ضایعه عصبی را عامل می‌دانند.

۳. به نظر گروهی از محققان، مغز این کودکان ۵ تا ۱۰ درصد کوچک‌تر از مغز کودکان سالم است.

۴. گروهی دیگر سیگار کشیدن مادر را عامل می‌دانند.

۵. پاره‌های تماشای زود هنگام تلویزیون را،

۶. ۲۵ و در نهایت بنا بر برخی آمارها درصد کودکان مبتلا به بیش‌فعالی، کودکانی هستند که اختلال اضطرابی دارند.

خلاصه اینکه برای درمان باید به روان‌پزشک و مشاور مراجعه نمایند و والدینی که این‌گونه فرزندان را دارند باید صبور باشند و بتوانند این فرزندان را تحمل کنند.

۳. مشاجره و دعوای خواهران و برادران

یکی دیگر از مواقعی که والدین باید سعه صدر داشته باشند موقع درگیری و دعوای خواهر و برادر در خانواده است. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «من پنج صفت بچه‌ها را دوست دارم: «دعوی بچه‌ها، گریه کردن بچه‌ها، بازی کردن با خاک، هر چیزی را می‌سازند زود خراب می‌کنند، هر قدر پول به او بدهید خرج می‌کند».

پیامبر (ص) فرمود: «دعوی بچه‌ها را دوست دارم، وقتی با هم دعوا می‌کنند بلافاصله با هم حرف می‌زنند و صلح می‌کنند». لذا روان‌شناسان به سه دلیل دعوای بچه‌ها را در خانه تأیید می‌کنند.

الف) قدرت دفاع از حق را می‌یابند؛

ب) قدرت دفاع از خود را یاد می‌گیرند؛

ج) قدرت حل مسئله پیدا می‌نمایند.

علل دعوای بچه‌ها

۱. رفتار متفاوت والدین با فرزندان،

۲. بی‌عدالتی یا تبعیض والدین نسبت به جنسیت فرزندان،

۳. الگوی مشاجره والدین،

۴. برای جلب توجه دست به رفتارهای ایذایی نسبت به خواهر و برادر خود می‌زنند،

نتیجه اینکه در چنین مواردی که فرزندان شما با هم دعوا می‌کنند، والدین باید صبور باشند، به‌جای پیدا کردن مقصر دنبال راه حل مشکل آنان باشند.

۴. یادگیری درس فرزندان

یکی از مواردی که والدین باید صبر و حوصله زیاد داشته باشند در بحث آموزش و یادگیری دروس مدرسه است. انجام تکالیف و وقت گذاشتن برای بچه‌ها، محیط خانواده را آماده کردن و زمینه‌های مطالعه آنان را فراهم کردن نیازمند صبر و سعه صدر است. والدینی که در این خصوص صبر و تحمل ندارند دائم با فرزند در مشاجره و نزاع هستند، چه بسا به‌جای کمک به فرزند خود در مسیر یادگیری او مین‌گذاری می‌نمایند.

تشویق کردن، ایجاد انگیزه و رغبت، همراهی و همدلی در انجام تکالیف مدرسه‌ای بدون اینکه بچه‌ها وابسته

